

Lendvai Anna

Egy monográfia születése (Szerkesztői visszatekintés és vallomás)

Egy könyv megjelenése a világ könyvrengetegében nem nagy ügy – egy ország könyvkiadásában már jelentős lehet – egy város életében a város által kiadott, annak múltjáról szóló könyv megjelenése viszont szívügy. Szívmelengető és ünnepélyes pillanat, mert az előttünk levő mű a legközelebbi, a legközvetlenebb pátriánk múltját eleveníti meg, elődeinket, családunk őseit, cselekedeteiket kereshetjük lapjain, s aligha akad olyan lokálpatrióta olvasó, akinek ez nem dobogtatja meg a szívét.

E gondolat jegyében kívánom a Nagykanizsa város-történeti monográfia I. és II. kötetének kiadói és szerkesztői célját, e célhoz vezető utat, a kötetek megszületésének körülményeit ismertetni, mert úgy gondolom, habent sua fata libelli, azaz minden könyvnek megvan a maga sorsa, s ennek ismerete szellemi élvezetünket, érzelmeinket előkészíti, s mint a mives hangszert, ráhangolja.

1.

1986 ősze, 1994 húsvétja, 2005 karácsonya – e három dátum jelzi a monográfia főbb állomásait. 1986 őszen – készülve a város török alóli felszabadulásának 300. évfordulójára (szinkronban Buda felszabadulása 300. évfordulójának megünneplésével) – merült fel, majd öltött testet a gondolat, hogy jelenjék meg Nagykanizsáról egy több kötetes várostörténet. 1986 novemberében Zsoldos Ferenc, a Városi Tanács VB elnöke helyettese megbízta Béli Józsefet az I. kötet szerkesztésével. A célkitűzés az volt, hogy az I. kötet a honfoglalástól 1690-ig mutassa be a város múltját. A honfoglalás előtti időszak régészeti vonatkozásait Horváth László, a nagykanizsai Thúry György Múzeum igazgatója írja meg a népvándorlás koráig, Szöke Béla, a Régészeti Kutatóintézet tudományos munkatársa pedig a népvándorlás és a honfoglalás korának régészeti emlékeit tárja az olvasók elé. Ezt kövesse Vándor László, a Zala Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatójának történeti tanulmánya a honfoglalástól 1690-ig, tehát Kanizsa török alóli felszabadulásának évéig. A kötetet 1990 őszen kívánta a város megjelentetni.

Már 1986 decemberére készen volt a költségvetési terv, és már ekkorra bővült a tervezett kötet tartalma Cseke Ferencnek Nagykanizsa és környéke földrajzáról írandó tanulmányával, majd 1987-ben Gyulai Ferencnek Nagykanizsa és környéke flórájáról és faunájáról szóló dolgozatával. Béli József szerkesztő nagyon helyesen, már az előkészítő munka során felismerte, hogy a Zala Megyei Levéltáron, a Magyar Országos Levéltáron és a

Veszprémi Püspöki Levéltáron kívül külföldi (zágrábi, bécsi) levéltárakban őrzött források kutatására is szükség van.

A munka megindult, azonban a kötet 1990-ben, a város török alóli felszabadulásának 300. évfordulójára nem jelenhetett meg, a jeles eseményről azonban egy kétnapos nemzetközi történettudományi konferencia emlékezett meg, amelynek előadásai a Zalai Múzeum 4. kötetében meg is jelentek, s a későbbiekben a monográfia-kötet forrásaiként váltak fontossá.

1991-ben Béli József lemondott a szerkesztésről, s szeptemberben Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzatától Rózsa Miklós és én kaptam megbízást, hogy a szerkesztést társszerkesztői minőségben lássuk el. Az iratanyagnak Béli Józseftől való átvétele után folytatódott a munka: az elkészült tanulmányok gondozása, lektorál-tatása, illusztrációs képanyagok számbavétele, a rezümék, a tartalomjegyzék és a képaláírások német és angol nyelvre fordíttatása, valamint a mutatók (személynevek, helynevek és egyéb földrajzi nevek, növény- és állatnevek, tárgymutató) összeállítása.

A kötet tipografizálásra, műszaki szerkesztésre váró 75 szerzői iv terjedelmű kéziratát, valamint rajzokat, térképeket, fényképeket a szerkesztők 1993. május 28-án adták át Kereskai István polgármesternek, a monográfia I. kötetét 1994 húsvétján már meg is jelent. Akkor, 1994-ben elmaradt a kötet bemutatása, s ebből következően szakmai és társadalmi visszhangja is nagyon halk volt, pedig tanulmányai a legújabb kutatási eredményeket nyújtották, s a hazai városi monográfia-irodalom minden bizonnyal gazdagodott vele, hiszen sokszorosan meghaladta az 1929-ben megjelent városi monográfiát és minden egyéb kisebb-nagyobb helytörténeti munkát. Eppen ezért is öröndetes, hogy Nagykanizsa város most, 2006-ban a II. kötetrel együttesen újra megjelentette.

Meg kell jegyezmem, hogy az I. kötet történetével kapcsolatos adataimat a Rózsa Miklós által 1993-ban írt, akkor Előszónak szánt, tanulmánynak is beillő összefoglalójából merítettem.

2.

A háromkötetesre tervezett várostörténeti monográfia I. kötetének megjelenése után szinte azonnal napirendre került a II. kötet megjelentetésének kérdése. A Városi Önkormányzat Oktatási és Kulturális Bizottságának szervezésében 1994 júniusában egy történészekből álló bizottság úgy foglalt állást, hogy a II. kötetnek az 1690-től 1849-ig terjedő 150 évet kell bemutatnia, továbbá ki kell terjednie a Nagykanizsával egyesített községek (Palin,

Korpavár, Miklósfá, Bagola és Bajcsa) történetére is.

Rózsa Miklós 1995. július 4-én az Identitás Szabadegyetem ún. Kanizsa-napján tartott előadásában hangsúlyozta, hogy két alapvető szempontnak kell érvényesülnie: egyfelől a II. kötetnek is (hasonlóan az elsőhöz) új kutatási eredményeken nyugvó tudományos műnek kell lennie, másfelől – mivel Kanizsa 1690 utáni múltja nincs történettudományi módszerességgel feltárva – a levéltári feltárás elengedhetetlen, tehát előtanulmányok írása szükséges. Ezt elősegítendő, 1994 őszi szerkesztői megbízása után Rózsa Miklós december 31-ig jegyzékbe foglalta – összesen 27 fondjegyzék és egyéb levéltári segédlet alapján 77 oldal terjedelemben – azokat a levéltári forrásokat, amelyeknek Nagykanizsára vonatkozó feltárása szükséges. Mindemellett megtervezte a kötet leendő fejezeteit.

Idő hiányában itt és most nem részletezem a kötetkészítés hosszadalmas eseménytörténetét (szerzők kiválasztása, felkérése, kiadói szerződések megkötése, tárgyalások lektorokkal, stb.), a kötet végleges tartalma 2000-2001-re alakult ki, amikor már a szerzők személye biztos volt, s készültek az egyes tanulmányok. Rózsa Miklós a feladatok másik részét is figyelemmel kísérte, esetenként szorgalmazta: nevezetesen konferenciát szervezett 1995-ben, 1996-ban, a Nagykanizsai Honismereti Füzetek sorozat számára egymás után írta meg tanulmányait, szerepet vállalt forrásgyűjtemény megjelenítésében, előtanulmány iratásában. A monográfia II. kötetének olvasói ezek mindegyikének eredményeivel találkozhatnak majd a könyv lapjain.

A Nagykanizsa-monográfia II. kötetének tartalma 2003 tavaszára 60 %-ban állt rendelkezésre. A terv szerinti 15 tanulmányból 9 volt készen, mindegyik a lektori vélemény alapján szerzője által korrigált állapotban, a további 6 tanulmány szerzője pedig műve közeli átadását jelezte, tehát a remény megvolt a kötet belátható időn belüli megjelenésére.

2003. június 15-én Rózsa Miklós elhunyt. Gazdag életműve – amely közigazgatás-történeti, ipar- és iparjog-történeti, egyháztörténeti, genealógiai témájú publikációkat, előadásokat, kötet-szerkesztéseket tartalmaz – Nagykanizsa 18-19. századi története kutatásának meghatározóan fontos része. 1986 után nagyon hamar felismerte, hogy a város történetének megírásához alap kutatások, forrásfeltárások szükségesek, s ő ezt el is kezdte. Meg kell emlékeznünk arról is, hogy a monográfia mindkét kötetének szerkesztését kiváló szervezőkészséggel, utánozhatatlan precizitással végezte, mert pontosan látta maga előtt a leendő kötetek célját, szerkezetét, felépítését, de még tipográfiáját is. Munkabírása, energiája, segítőkészsége, aktivitása szinte kifogyhatatlan volt, miközben betegségei súlyosbodtak, s orvosai 2003 nyarán elején már nem tudtak rajta segíteni.

2003 őszén mérlegelni kellett a monográfia II. kötetének megszerkesztésének lehetőségét. A volt társszerkesztő

világosan látta, hogy Rózsa Miklós munkáját folytatni kell, a kötetnek meg kell jelennie, mert egyfelől a szülőváros iránti kötelesség, másfelől a munkatárs-társszerkesztő iránti szeretet és feltétlen nagybecsülés ezt diktálja.

A teendők felmérése, a várostól kapott megbízási szerződés után a következő feladatok álltak előttem: a még hiányzó tanulmányokat a szerzőktől átvenni, gondoskodni a lektorálásokról, elvégezni a 15 tanulmány stílári és nyelvhelyességi, helyesírási korrigálását, elkészíteni a kötet számára a három mutatót (személynév, földrajzi név, tárgymutató), az irodalomjegyzéket, egységesíteni ennek alapján a jegyzetapparátusokat, gondoskodni a rezümék, a tartalomjegyzék, a képaláírások fordításra kész állapotáról, meghatározni a végleges szerkezetet, illetőleg elkészíteni a kötet végső, nyomdakész tartalmát. Mindez 2005. október végére valósult meg, közben a teljes mű számítógépre került, s a nagykanizsai nyomda október 20-án átvehette a kéziratot. Ezután már csak a nyomdai korrekktúrák voltak hátra.

Hangsúlyoznunk kell, hogy Nagykanizsa Megyei Jogú Város a hosszú 12 év alatt mindvégig biztosította a kötethez szükséges anyagiakat: a szerzői díjakat, a lektori díjakat, az egyes tanulmányok elkészítéséhez elengedhetetlen fordítások (latinról vagy németről magyarra) és a levéltári cédulázások költségeit. Kétségtelenül előmozdította, meggyorsította a megjelenést a város közgyűlésének 2005 elején elhatározott költségvetési döntése, amely szerint 2005 végéig 10 000 000 forintot irányzott elő a Nagykanizsa-monográfia II. kötetének befejezéséhez. Egyértelmű, hogy a 12 év alatti kitaró türelem, az anyagiak biztosítása nélkül nem születhetett volna meg az eredmény, s ezért mindannyiunk nevében köszönet jár.

3.

A kötet szerkesztőjének kötelességszerű feladata, hogy az olvasót felkészítse arra a szellemi élvezetre, amelyet Nagykanizsa város 18-19. századi történetének olvasása jelenthet. A szerkesztőnek, akinek több oknál fogva is szívéhez nőtt a kötet, minden elfogultsága ellenére reálisnak kell lennie: érzékelnie, sőt tudnia kell, hogy sikerült-e a kitűzött kiadói és szerkesztői célok megvalósítása. Fogalmazhatunk úgy is, hogy sikerült-e az olvasó számára plasztikus képet rajzolni Nagykanizsa város múltbéli életéről, választ ad-e a kötet a város 1690 és 1849 közötti történetének kérdéses mozzanataira, ösztönöz-e további kutatásokra, amelyek azért lennének fontosak, mert szerzőink jó néhány esetben hagytak nyitott kérdéseket, valamint a kötet segítő apparátusaival, mellékleteivel, illusztrációival hozzájárult-e az olvasók ismereteinek bővítéséhez. E felmerült kérdések szem előtt tartásával első helyen kell elmondanunk, hogy a kötet szerzői a legújabb kutatási eredmények és saját kutatási eredményeik felhasználásával írták meg művüket. Ennek köszönhetően a város múltjának olyan forrásai kerültek felszínre, amelyek eddig vagy ismeretlenek, vagy feltáratlanok

voltak. Mindezekről a forrásjegyzék és az egyes tanulmányok jegyzetapparátusa ad tanúbizonyságot.

A kiadó, a kötetet megtervező szerkesztő legfőbb törekvése az volt, hogy a tartalom a város 1690-től 1849-ig terjedő történetének teljességét fogja át: mutassa be gazdaságát (beleértve a mezőgazdaságot, ipart, kereskedelmet), társadalmát, a város sajátos jogi helyzetét, igazgatását, egyházait, kultúráját, valamint nem utolsósorban környezetét. Természeteszerű, hogy források megletében e célkitűzés sikeres lehet, forráshiány esetében azonban kétséges. A kötet szerzői nagy mennyiségű és sokrétű forrást használtak, gyakran olyanokat, amelyeknek a létéről eddig nem is tudtunk, de sokszor kénytelenek voltak utalni az éppen szükséges források hiányára. Csupán reménykedhetünk, hogy majd az utókor számára előbukkannak még ma hiányzó adatok.

Fel kell hívnunk a figyelmet arra is – amit szerkesztés közben is, de a személynév-mutató készítésekor különösen észrevettünk –, hogy hihetetlenül sok személy neve fordul elő a kötetben (a mutatóban szereplőkön túlmenően is); s az külön érték, hogy gyakran egész életüket nyomon követhetjük (egyes szerzőknek sajátos, számkra örvendetes célkitűzése is volt, hogy életpályákat rajzoljanak meg). Mindennek köszönhetően megelevenedik előttünk a 300 évvel ezelőtti város, mint ahogyan az is elmondható, hogy a szemünk előtt válik várossá a háborúk pusztította, elnéptelenedett, sáros, vizes, mocsaras kistelepülés. De utalhatunk az uradalom kialakítására, szervezésére, a földesúr és a város tanácsának viszonyára, a tanács sokirányú tevékenységére, az egyes fundusok és lakóik helyzetére, az iskolákra, a Dunántúl-szerte nevezetes piarista gimnáziumra (amelynek alapítólevelét itt olvashatjuk először magyarul), a templomokra, és folytathatnánk a sort.

Meg kell említenünk, hogy szerzőink minden esetben megvilágították az országos, illetőleg egyetemes történeti összefüggéseket, ezzel is segítve az olvasó eligazodását.

A kötetet kiegészítő apparátusokkal láttam el. A forrásjegyzék a kötetben előforduló valamennyi könyvtári és leggyakoribb levéltári forrást tartalmazza. Hogy az egyes tanulmányok jegyzetapparátusában egyszerűsítve jelenhessenek meg a hivatkozások, a forrásjegyzék, egyszersmind rövidítésjegyzék is. Az olvasók és kutatók számára személy- és földrajzi név, valamint tárgyszó-mutatót készítettem. Minden tanulmánynak német és angol nyelvű rezüméje van. Ezzel a külföldi kutatók és érdeklődők számára is elérhetővé kívántuk tenni a mű megismerését, s ugyanezért az illusztrációk címét is, a tartalomjegyzéket is közöljük e két nyelven.

Rózsa Miklós az I. kötet megjelenését úgy értékelte, hogy általa történetírásunk, azon belül is a helytörténet-és várostörténet-írásunk gazdagodott, s a korábbi (19. és 20. századi) várostörténeti munkák eredményeit minden bizonnyal meghaladó tudományos művet vehetünk

kézbe. Úgy gondolom, hogy a III. évezred hajnalán, 2006-ban, amikor a folytatást, a város történetének második nagy korszakát feltáró munkát tartjuk a kezünkben, megismételhetők Rózsa Miklós szavai. A hosszú és nehéz út, amelyet tanulmányíró szerzők, történészek és levéltárosok, tanárok és könyvtárosok kutatási eredményei, szerkesztők törekvései, lektorok jobbitó szándékai jeleznek, véget ért. Mindannyian, akik részesei voltunk e szép könyv előállításának, reméljük, hogy minden olvasója megtalálja benne az örömét.

E helyen kell megköszönnöm a kötet szerzőinek, hogy szerkesztői feladataim ellátásában segítőtársaim voltak. Készen álltak konzultációra, a stílári problémák megvitatására, s a szerkesztéshez rendelkezésemre bocsátottak minden szükséges segédanyagot. Köszönöm a lektorok véleményét, segítő javaslatait; hálás vagyok, hogy esetenként – az idő sürgetése miatt – határidőn jóval belül, időben küldték lektori jelentésüket. Ezúttal köszönöm meg mindazt a segítséget, amelyre hosszú munkám során rászorultam: a nagykanizsai Halis István Könyvtár munkatársának, Varga Máriaának a Forrásjegyzék számítógépes ellenőrzésében nyújtott segítségét, továbbá a Thury György Múzeum muzeológusának, Kunics Zsuzsának, hogy bármilyen adat, forrás, illusztráció keresésében, rendelkezésemre bocsátásában partnernek bizonyult. Szíves, készséges számítógépes közreműködését köszönöm Nádai Mária tanárnőnek, Ocskó Tibor informatikus tanárnak. Külön hálás köszönet jár kedves kollégámnak, Vámosi Ferenc informatikusnak, a Bolyai János Általános Iskola tanárának, aki a munka során sok esetben nyújtott segítséget.

(Elhangzott a kötet bemutatóján, 2006. január 21-én)